نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی
تحول در مدیریت نظام بانکی، گامی به سوی حماسه اقتصادی
۸ و ۹ بهمن‌ماه ۱۳۹۲ تهران - مرکز همایش‌های بین المللی صدا و سیما

# نقش منابع قرض الحسنه بانکی در توسعه کسب و کارهای کوچک و خرد در راستای توانمندسازی مددجویان کمیته امداد

**منوچهر رزمجو[1*]، علیرضا رمضانی[2]، عباس لکی [3]**

[1]کارشناس ارشد مدیریت صنعتی ، مدیرکل طرحهای اقتصادی و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، تهران، ایران

[2]دکترای دامپزشکی و کارشناس ارشد مدیریت اجرایی (استراتژیک)، معاون اداره کل طرحهای اقتصادی و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره)، تهران،ایران

[3]کارشناس ارشد مدیریت کشاورزی، معاون اداره کل طرحهای اقتصادی و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، تهران، ایران

## چکیده

مقابله با فقر و حمایت از نیازمندان در جهان امروز یک ضرورت اجتماعی و اقتصادی به شمار می آید حتی در نظام‌هایی که رقابت برای ثروت اندوزی اصالت دارد، مقابله با فقر مطلق، حداقل برای جلوگیری از گسترش ناهنجاری ها و آسیب‌های اجتماعی ضروری دانسته می شود.به منظور تحقق این امر کشورهای مختلف، روشهای متفاوتی را در قالب استراتژیهای مقابله با فقر به کار بسته اند که تعدادی از آنها اثربخشی خود را به اثبات رسانده و در ایران نیز قابلیت اجرا دارند که از آن جمله ، توانمندسازی از طریق کارآفرینی و توسعه کسب و کارهای خرد می باشد.

با توجه به اینکه بخش اعظم طرحهای اشتغال و خودکفایی کمیته امداد از محل منابع قرض الحسنه بانکها ایجاد شده است، لذا نقش بارزو برجسته ای در توزیع بهینه و عادلانه منابع بانکی خصوصاً در میان نیازمندان و مددجویان تحت حمایت داشته است.

در این مقاله سعی شده است ضمن اشاره به برخی دیدگاهها و نظریات درخصوص فقر، توانمندسازی، استراتژیهای کاهش فقر ، مدل توانمندسازی مددجویان از طریق کارآفرینی و توسعه اشتغال در کمیته امداد ، نسبت به تبیینتقشمنابع قرض الحسنه در توسعه کسب و کارهای کوچک وتوزیع بهینهوعادلانه منابع بانکی درراستای توانمندسازی مددجویان کمیته امداد اقدام گردد .

**واژه های کلیدی** :*فقر،توانمندسازی،منابع قرض الحسنه،مددجو،طرحاشتغال وخودکفایی،خودکفاشدن*

[*]منوچهر رزمجو ، تهران ، سوهانک ، دفتر مرکزی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، معاونت اشتغال و خودکفایی ، تلفن : 23902262 ، فکس : 23902510

## 1- مقدمه

توانمندسازی افراد بی بضاعت مقوله ای است که پرداختن به آن مستلزم شناخت مساله فقر و ریشه های آن و نیز آشنایی با مفهوم توانمندسازی دارد . در سالهای اخیر توجه به موضوع توانمندسازی جوامع فقیر ، ابعاد مختلف آنو جنبه های متفاوت توانمندسازی مورد توجه ویژه صاحب نظران و دولتها قرار گرفته است، یکی از این جنبه ها ، توانمندسازی اقتصادی فقرا از طریق ایجاد کسب و کارهای خرد و کوچک می باشد ، اقدامی که در کمیته امداد امام خمینی (ره) از سال 1364 به صورت رسمی در قالب اجرای طرحهای اشتغال و خودکفایی برای مددجویان تحت حمایت صورت پذیرفته و منجر به خودکفایی بیش از 300 هزار نفر از ایشان شده است. دراین میان نقش منابع قرض الحسنه بانکی، خصوصاً طی 3 سال اخیر بسیار بارز و برجسته بوده **که حاصل مساعدت و همکاری بیش از پیش سیستم بانکی کشور با برنامه های فقر زدایی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران می باشد .**

تعریف فقر : اندیشمندان اجتماعی، در برخورد با مقولهفقر، از دو مفهوم، سود جسته اند: فقر مطلق[1] و فقر نسبی[2].فقر مطلق که به آن، فقر معیشتی[3] نیز گفته می شود، عبارت است از: «محرومیت و ناتوانی اعضای جامعه در دستیابی به حداقل نیازهای اساسی مانند تغذیه، پوشاک و مسکن که برای یک زندگی سالم ضروری است». این مفهوم از فقر به عدم دسترسی افراد جامعه به حداقل لازم ضروریات زندگی اشاره دارد؛ چیزهایی که با فقدان آنها حیات و بقای انسان با خطر نیستی روبه روست.در فقر نسبی، تأکید بر این نکته است که افراد و خانواده هایی فقیرند که درآمد آنها در طول زمان، به طور جدّی، کمتر از درآمد افراد یا خانوارهای متوسطی باشد که در همان جامعه، زندگی می کنند(چراغی ، 1375 ). گالبرایت[4] بزرگترین عامل فقر را، سازگاری و تطابق فقرا با فقر خود می داند. او نشان می دهد که وقتی که در یک جامعه فقیر، اوضاع کمی به طور موقت بهبود می یابد، نیروهایی وجود دارند که تعادل فقر را نگه می دارند و باعث می شوند فقر دوام یافته و جامعه به سطح قبلی محرومیت بازگردد ( گالبرایت، 1371). به نظر می رسد که این عامل در ایران نیز به همین شکل عمل می کند به طوری که زنگویی نژاد در یک مطالعه میدانی در مورد توسعه نیافتگی استان بوشهر مشاهده می کند که قناعت بیش از حد و عادت به فقر بزرگترین عامل توسعه نیافتگی این استان است( وصفی اسفستانی ، 1386 ) ( زنگویی نژاد، 1382).در ایران با وجود پائین بودن درصد فقر مطلق ( کمتر از یک درصد ) ، متأسفانه درصدی از مردم از فقر نسبی رنج می برند ( بیش از 25% جمعیت کشور ) ( روزنامه ایران، 1386/7/26 ) مددجویان تحت حمایت این نهاد عموما درگیر فقر نسبی و بعضا فقر مطلق بوده و در دهکهای پائین درآمدی قرار دارند . شکاف فقر در این خانواده ها به حداکثر رسیده و مستمری برقرار شده توسط نهادهای حمایتی تنها پاسخگوی بخشی از حداقل نیازهای زندگی ایشان می باشد . اغلب آنها بیکار بوده و بعضا برای رهایی از این تنگنا شرایط ناگواری را می پذیرند که مورد تایید نظام اسلامی نیست . بدیهی است صرفا افزایش مبلغ پرداخت مستمری نیز راه حل مناسبی نبوده و ضمن اینکه تبعات نامطلوبی نیز به دنبال دارد( پیش نویس برنامه پنجم ، معاونت اشتغال و خودکفایی ، بهمن ماه 1388 ) .

تعریف توانمندسازی :

توانمندسازی یعنی مشارکت کامل مردم در تصمیم‌ها و فرآیندهایی که به‌زندگی‌شان شکل می‌دهد. توانمندسازی فرآیندی است که باعث افزایش ظرفیت‌ها و سرمایه‌های افراد یا گروه‌ها برای انتخابمی‌شود و انتخاب‌ها را به سوی نتیجه‌ها و اعمال مطلوب سوق می‌دهد(Vanroose, ۲۰۰۸) .

توانمندسازی افراد نیازمند با محوریت اشتغال: با بررسی مزایا و ابعاد مختلف ایجاد اشتغال در بین نیازمندان جامعهایجاد فضای مناسب برای انجام فعالیت‌های مختلف کسب‌وکار در توانمندسازی افراد نقش به‌سزایی ایفا می‌نماید که اهدافی زیر را دنبال می نماید ؛

- آموزش و ارتقاء سطح آگاهی‌های افراد نیازمند از طریق افزایش توان فکری، مهارت‌های زندگی، مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های کسب و کار آنها .
- افزایش توان اقتصادی افراد و خانواده‌های مستعدتا مرز خودکفایی کامل به‌نحوی که آثار فقر و محرومیت از زندگی فردی و خانوادگی ایشان محو گردد .
- اشاعه فرهنگ کارآفرینی در جامعه(رهنورد و حسینی، 1378) .

---

[1]-absolute poverty
[2]-relative poverty
[3]-Subsistence poverty
[4]-John Kenneth Galbraith

مددجو : از مددجو تعاریف مختلفی ارائه شده است که اغلب مبتنی بر نوع خدماتی است که هر یک از سازمانهای حمایتی ارائه می دهند با این حال در معنای عام ، به فردی اطلاق می گردد که به تنهایی قادر به رفع مشکلات خود نبوده و نیاز به مددکاری دارد . در معنای خاص آن ( در کمیته امداد ) مددجو فردی است که به دلایل مختلف قادر به تأمین هزینه های ضروری زندگی خود نبوده و نیاز به دریافت حمایتهای آنی ، کوتاه مدت و بلند مدت دارند .

طرح اشتغال و خودکفائی: فعالیتهای اقتصادی (کسب و کار) است که ضمن اعطاء تسهیلات مالی (وام) با شرایط و ضوابطی مشخص به صورت انفرادی، خانوادگی و تجمعی برای ایجاد یا توسعه اشتغال و خودکفایی مددجویان اجرا می‌گردد و شامل سه سطح 1- کارانگیزی، 2- توان افزایی و 3- خودکفایی می باشد .

خودکفایی مددجو : بوجود آمدن شرایطی است که مددجو بتواند بدون اتکاء به غیر، حداقل نیازهای خود و افراد تحت تکفل خویش را تأمین نموده و از یک زندگی عادی برخوردارباشد.

قرض الحسنه : نوعیقرضاستکهدرآنبهرهایدرکارنباشد. درتعریفدیگرقرض الحسنه عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین (قرض دهنده) مقدارمعینی از مال خود را به طرف دیگر(قرض گیرنده) تملیک میکندکه قرض گیرنده مثل ویا درصورت عدم امکان ،قیمت آنرا به قرض دهنده رد نماید(دانش نامه آزاد). به عبارت دیگر قرض‌الحسنهٔ اعطایی عقدی است که به موجب آن بانک‌ها به عنوان قرض‌دهنده مبلغ معینی را طبق ضوابط مقرر در آن دستورالعمل به اشخاص، اعم از حقیقی یا حقوقی به قرض واگذار می‌کنند (قانون بانک‌داری بدون ربا)

## 2-مروری بر راهبردهای کاهش فقر

طی 50 سال گذشته، کاهش فقر به طور جدی در دستور کار دولت ها و نهاد های بین المللی قرار گرفته و استراتژیهای مختلفی برای از بین بردن این پدیده نامطلوب ارائه و به کار گرفته شده است. استراتژیهای کاهش فقر را می توان به طور کلی به سه دسته «استراتژیهای متعارف کاهش فقر» ،«استراتژیهای نوین کاهش فقر» و « فقرزدایی از طریق استراتژی مالیه خرد » تقسیم بندی کرد.

2-1- استراتژیهای متعارف کاهش فقر

بر مبنای این استراتژیها که به عنوان اولین راهبردهای کاهش فقر از دهه 1950 به بعد مطرح شد، رشد و توسعه اقتصادی نقش محوری در کاهش فقر بر عهده دارد . در مجموع طبق نظریات طرفداران این گروه، با بهبود شرایط اقتصادی کشورها، متوسط میزان فقر درآمدی در آنها کاهش یافته و دیگر شاخص های رفاه مانند متوسط سطح تحصیلات و بهداشت ارتقا می یابد و به این دلیل رشد اقتصاد ملی، عاملی قوی برای کاهش فقر محسوب می شود.

2-2- استراتژیهای نوین کاهش فقر

استراتژیهای نوین کاهش فقر بر دو راهکار عمده «اصلاحات نهادی» و «حکمرانی خوب» برای کاهش فقر تأکید دارند. در رویکرد اصلاحات نهادی، اعتقاد بر این است که در نبود نهادهای کارآمد برای حمایت از سیاست های اصلاحی، اصلاحات ساختاری (هرچه هم که به نحوی مطلوب و کارآمد اجرا شود) با شکست مواجه می شود. چنین اصلاحاتی با اتخاذ سیاست هایی مانند چارچوب های مقرراتی و قانونی معتبر و مدون، تعریف دقیق حقوق مالکیت و تلاش در جهت حفظ آن، قبول استانداردهای پذیرفته شده بین المللی، ایجاد سیستم قضایی مستقل و کارآمد، حذف خطوط قرمز بوروکراتیک و مبارزه با فساد اداری تحقق می یابد.

حکمرانی خوب از طریق عوامل پیچیده و غیرمستقیمی مانند مقابله با فساد، آزادی های مدنی، رشد درآمد، سرمایه انسانی و... می تواند بر کیفیت زندگی و رفاه مردم تأثیر گذار باشد. در این راستا بانک جهانی راهبردهای کاهش فقر از منظر حکمرانی خوب را در چند بخش به این شرح بیان می کند:

- مشارکت فقرا و افزایش قابلیت آنها : بر این اساس تنها از طریق مشارکت در فرآیند اداری و سیاسی کشور است که فقرا می توانند در تدوین قواعد سیاستی و نحوه طراحی برنامه های توسعه ای کشور مشارکت کنند و آنها را در جهت تأمین منافع خود تحت تأثیر قرار دهند. همچنین فرآیندهایی که سبب حضور فعال تر فقرا در فرآیند تصمیم گیری و اجرای برنامه های دولت و بازخورد نظرات آنها می شود، مسئولیت پذیری را گسترش داده و موجب افزایش کارآیی خدمات ارائه شده به فقرا می گردد.

- ایجاد فرصت های اقتصادی از طریق افزایش میزان دسترسی به بازارها : بر اساس این راهبرد، محرومیت و تبعیض اجتماعی، فقرا را از دست یافتن به بازارهای کار، زمین و اعتبارات، چه به عنوان خریدار و چه به عنوان فروشنده باز می دارد.

- ایجاد تور ایمنی مناسب در برابر شوک های اقتصادی : این راهبرد، به سیاست هایی مانند برقراری سیستم های تأمین اجتماعی مناسب، مراقبت های بهداشتی، آموزش های حرفه ای و اتخاذ سیاست های پولی و مالی مناسب به نفع فقرا، برای مصون نگه داشتن آنان از آثار شوک های اقتصادی (که در مقایسه با سایر افراد در این مواقع آسیب پذیرترند) اشاره دارد.
- تأمین امنیت فقرا در فساد، جرم و جنایت : بر این اساس وجود جرم و جنایت و دزدی در جامعه، مانع بسیار مهمی در برابر تسهیل کسب و کار و فعالیت اقتصادی است. از منظر حکمرانی خوب وجود یک سیستم قانونی و قضایی مستقل، کارآمد، همیشه در دسترس، سریع و ارزان عامل بسیار مهمی در کاهش فقر می باشد.

2-3- فقرزدایی از طریق استراتژی مالیه خرد :

پس از دهه 1970 با ارائه نظریه نیازهای اساسی و مطالعات آمار تیاسن نگاه به پدیده فقر و سیاستگذاری برای رفع فقر توسط دولت ها متحول شد. تا پیش از آن مفهوم فقر در کمبود درآمد خلاصه می شد و سیاست های حمایتی نظیر پرداخت یارانه و ارائه تسهیلات مالی با نرخ های ترجیحی برای پوشش ضعف فقرا در کسب درآمد، اجرا می شد. این سیاست ها از یک طرف بار مالی سنگینی را به دولت ها تحمیل می کرد و از سوی دیگر نیازمندان را متکی به دولت بار می آورد. در این راستا، استراتژی تازه برای رفع فقر، در قالب «مالیه خرد»[5]ارائه شد. در این راهبرد تلاش می شود تا افراد فقیر و محروم از طریق نظام مالی وارد فرآیند رشد اقتصادی جامعه شوند( آقا بابایی، 1385). در این سالها و در پی بروز بحرانهای اقتصادی و افزایش بیکاری ، کشورهایی از جمله فرانسه ، انگلیس ،ایرلند، دانمارک و اسکاتلند ، طرح هایی را در جهت کمک به خوداشتغالی اجرا کرده اند که بارزترین آنها عبارتند از:

- کمک های سرمایه ای (تأمین بخش از هزینه سرمایه گذاری اولیه)
- کمک به مطالعات امکان سنجی
- خدمات مشاوره ای درباره کسب و کار
- ایجاد پارک های نوآوری
- طرح های خدمات خانگی
- تأمین مالی توسعه بنگاه ها(خود اشتغالی، مفاهیم وسیاست ها، صندوق حمایت از فرصت های شغلی، 1382)

## 3- نقش اعتبارات درتوسعه کسب و کارها

امروزه اکثر مردم کشورهای درحالتوسعه از دسترسی به خدمات مالی چه در قالب تسهیلات و یا پس‌انداز محرومهستند و این پدیده موجب گرفتار شدن آنها در گرداب فقر گردیده است. به عبارتدیگر وقتی منابع مالی کافی برای سرمایه‌گذاری وجود نداشته باشد، نتیجه آندر قالب کاهش بهره‌وری تولید بروز می‌کند. در چنین شرایطی درآمد سرانه کاهش‌یافته و لذا پس‌انداز داخلی نیز افت پیدا می‌کند که در نتیجه مجدداً دورجدیدی از افت بهره‌وری تولید هویدا می‌شود.

عدم دسترسی کارآفرینان به نهادهای مالی درکشورهای درحال توسعه از طرف دیگر موجب محدود شدن شکل‌گیری کسب و کارهایجدید می‌شود که نتیجه آن در قالبکاهش رشد اقتصادی بروز می‌کند. بدینترتیب به‌نظر می‌رسد، اعتبارات خرد راهی برای توانمندسازی فقرا است؛کهراهکاری مؤثر برای غلبه بر مشکلات فرایند توسعه اقتصادی پیشرویکشورهای درحال توسعه است(جهانگیری، 1381).

با این حال متأسفانه موانع زیادی وجود دارد کهنقش اعتبارات خرد و یا قابلیت کارآفرینی[6]و یا پایداری[7]آنرا محدود می‌سازد. به‌نظر می‌رسد برای بررسی دقیق‌تر این موضوعلازم است به دو سئوال اساسی پاسخ گفته شود. اول این که میزان تأثیراعتبارات خرد در توسعه کارآفرینی در کشورهای درحال توسعه چه قدر است؟ وآیا این فرایندها از نظر اقتصادی و محیطی پایدار هستند؟ دوم این کهمطالعات موردی در کشورهای درحال توسعه تا چه حد تأثیر این فرایندها را درکاهش فقر تأیید می‌کند؟

---

[5]-Micro Finance
[6]- Entrepreneurship
[7]- Sustainability

روشن است که بدون داشتن معیاری مشخص، سنجش فرایندتوسعه وجود ندارد. براساس تعریف توسعه مایکل تودارو[8] گفته می‌شود که توسعه،فرایندی است که منجر به بهبود کیفیت زندگی می‌شود و جنبه‌های مختلف آن درقالب افزایش درآمد، افزایش مصرف و ارتقاء کرامت انسانی و در نهایت بهبودمردم سالاری تجلی پیدا می‌کند. همچنین، می‌توان مراحل فرایند توسعه را مورد شناسائی قرار داد. اولین کاری که فقرا پس از افزایش درآمد انجام می‌دهند این است که وضعیتتغذیه خود را بهبود دهند و بچه‌های خود را به مدرسه بفرستند. از طرف دیگراگر قرار باشد فقط یک راه برای غلبه بر فقر را برشمرد، حتماً باید از راهحل اعتبارات خرد به فقرا نام برد(پاپلی یزدی و ابراهیمی،1385).

محمدیونس،موسسگرامین[9] بانکذکرمی کند:
اگرقراراشدفقطیکراهبرایغلبهبرفقررابرشمرد،حتماًبایدازراهحلاعطایاعتباراتخردبهفقرانامبردچراکهپولیعنیقدرت.براساس آمارامروزه بیش از 500 میلیون نفر ازافراد فقیر در سراسر دنیا با استفاده از اعتبارات خرد به اداره بنگاهاقتصادی به صورتی سودآور مشغول هستند. مهمترین مانع برای رشدکسب و کار همانا کمبود اعتبار است. بنابراین روشن است که ارائه خدمات مالی به طبقاتفقیر می‌تواند به‌عنوان راهی برای توسعه اقتصادی این نوع خانوارها و درنتیجه افزایش درآمد و دارائی و خوداتکائی آنان باشد. خوشبختانه امروزهنهادهای مالی در سراسر دنیا راهکارهای متنوعی را برای دادن اعتبارات خرد بهمتقاضیان خود یافته‌اند، راه‌هائی که در عین حال پایدار نیز هستند. به‌عبارت دیگر سودآوری بنگاه به‌گونه‌ای است که نه تنها امکان پرداخت اقساطوام را فراهم می‌کند، بلکه شکل‌گیری پس‌انداز را نیز میسر می‌کند. چالش اصلی در این رابطه توسعه ظرفیت مالی است تا بتواند پاسخگوی تقاضاهای بیشمار در این زمینه باشد(بهزادنسب، 1382).

اعتبارات خرد باید به‌صورتی پایدار مورد استفادهبنگاه‌های کوچک قرار گیرند. منظور از پایداری هم پایداری اقتصادیاست که بنگاه کوچک ، با سودآوری مناسب امکان بازپرداخت وام خود راپیدا کند. این پدیده باعث خواهد شد که نهادهای مالی نیز بتوانند در جهتدادن اعتبارات جدید به متقاضیان فعالیت کنند. هم چنین منظور از پایداریمحیطی نیز این است که کارکرد بنگاه استفاده کننده از اعتبارات خرد به‌گونه‌ای باشد که به محیطزیست خود آسیب نزند(Himes & Lisa ,1998).

## 4-مزایای مشاغل کوچک و خرد

کسب و کارهای کوچک و خرد علاوه بر اثرات مطلوب فردی و اجتماعی که دارند ، به دلیل وارد نمودن بخش بزرگی از جمعیت کشور به عرصه تلاش و کار، موجب تحول و توسعه اقتصادی کشور نیز می گردد، چنانکه مطالعات اخیر بانک جهانی حاکی از این است که واحدهای کوچک صنعتی در کشورهای درحال توسعه اثرات کاملاً محسوسی بر اشتغال و درآمد ملی داشته و از این نظر در حصول « رشد توزیع شده و برابر » نقش مهمی ایفا کرده اند و دولتها در تمامی کشورهای صنعتی و همینطور در برخی از کشورهای در حال توسعه و پیشرفته تر ، نهادها و برنامه های خاصی را در جهت کمک به واحدهای کوچک و متوسط سازماندهی کرده اند(سازمان صنایع کوچک و شهرکهای صنعتی ، 1383 ) .مزایای مشاغل کوچک متعدد بوده و علاوه بر مزایای فردی ، اجتماعی و اقتصادی که برای کشور دارا می باشد ، در واقع به عنوان یک انکوباتور برای پرورش کارآفرینان و زمینه ای برای آموزش مهارتهای فنی و اقتصادی افراد جامعه می باشد به نحوی که بستر لازم برای توسعه صنعتی و اقتصادی را نیز فراهم می نمایند که اهم این مزایا عبارتند از ؛ آزادی و استقلال عمل بیشتر، انعطاف پذیری بالاتر، پایین بودن میزان ریسک و خطر پذیری ، قابلیت اجرا در اقصی نقاط مناطق جغرافیایی ، عدم نیاز به دانش فنی پیچیده ، نیاز به سرمایه کم ، اشتغال زایی مناسب ، تامین نیازهای محلی، منطقه ای و ملی ، پیشگیری از مهاجرت بی رویه از روستاها و مشوق مهاجرت معکوس به روستاها ، اتکاء کمتر به منابع بانکی ، امکان خوشه پذیری و پیوند به بنگاههای بالادستی ، کمک به تولید ناخالص ملی و خودکفایی ، ایجاد فرصت های اقتصادی و شغلی برای اقشار فقیر جامعه از طریق افزایش میزان دسترسی آنان به بازار و افزایش مشارکت آنان در فرآیندهای تصمیم گیری و افزایش قابلیت ایشان .
نکته قابل توجه دراین خصوص این است که درصد اشتغالهای ایجاد شده از طریق خوداشتغالی و مشاغل خرد در کشورهای مختلف متفاوت بوده و تابعی از شرایط اقتصادی ، ساختار صنعت و ویژگیهای اجتماعی آن کشور می باشد به نحوی که مطابق با گزارش بانک جهانی در

[8]- Michael P. Todaro
[9]-Grameen Bank (GB)

سال 2008 میلادی این درصد در ایران برابر با 46.8% ، در اندونزی 67.4% و در کره جنوبی 31.5% تعیین شده و در کشورهایی مانند ژاپن 13% ، ایتالیا 25% ، فرانسه 10.4% و در ایالات متحده آمریکا 7% می باشد( گزارش بانک جهانی ، 2012 ) .

## 5- نقش و اهمیت منابع قرض الحسنه در توسعه کسب و کارهای کوچک و خرد

به طور کلی چهار عامل در تصمیم افراد به ایجاد کسب و کار مؤثر شناخته می شوند:

1. تمایل ذاتی به کار آفرینی و پذیرش ریسک خودفرمایی
2. دسترسی به سرمایه انسانی
3. دسترسی به سرمایه مالی
4. درآمد حاصل از خوداشتغالی

با توجه به اینکه از چهار عامل فوق فقط موارد 2 و 3 به وسیله سیاستگذاران قابل دستکاری است، دو نوع سیاست اصلی برای حمایت از خوداشتغالی مطرح شده است:

1. سیاست های پشتیبانی (مشاوره و آموزش) به منظور ارتقای سرمایه انسانی،
2. سیاست های مالی (اعتباری) به منظور ارتقای سرمایه مالی.

بر مبنای سیاست های نوع اول، فرد قبل از ورود به خوداشتغالی از مشاوره های شغلی و یا آموزش های فنی و حرفه‌ای برخوردار می شود تا برای آغاز فعالیت اقتصادی آمادگی پیدا کند. در چارچوب سیاست های نوع دوم، تسهیلات مالی به صورت وام کم بهره، بلاعوض یا ترکیبی از این دو به فرد اعطا می شود و ممکن است از حمایت های جانبی مانند معافیت یا تخفیف مالیاتی هم برخورد شود (خوداشتغالی،تجارب سایر کشورها، صندوق حمایت از فرصت های شغلی 1382).

از سوی دیگر یکی از منابع مالی قابل حصول در جوامع اسلامی، قرض الحسنه است که براساس مبانی اعتقادی ، مورد استقبال مردم قرار گرفته استچنانکه خداوند در قرآن کریم می فرماید «کیستکهخداراوام (قرضالحسنه) دهدوخدابراوبهچندینبرابربیفزاید»[10] (سورهبقرهآیه 245) . در همین راستا و طبق اصل پیگو [11]و براساس قانون نزولی بودن مطلوبیت نهایی درآمد، آخرین واحدهای درآمدی برای افراد پر درآمد از مطلوبیت کم‌تری برخوردار است. در مقابل آخرین واحدهای درآمدی برای افراد کم درآمد از مطلوبیت بیش‌تری برخوردار است؛ بنابراین صاحبان درآمدهای بالا در جدا شدن بخش مزبور از درآمدهای‌شان و انتقال آن به گروه‌های پایین درآمدی، حساسیت چندانی نشان نمی‌دهند( دادگر 1380 ) . حال با توجه به پاداش معنوی‌ای که برای قرض‌الحسنه در نظر گرفته شده است ثروتمندان انگیزه بیش‌تری در پرداخت قرض‌الحسنه از خود نشان می‌دهند. پرداخت قرض‌الحسنه در این شرایط ضمن این‌که مطلوبیت کل جامعه را افزایش می‌دهد، کاهش فقر و بهبود وضعیت توزیع درآمد را به دنبال خواهد داشت( احمدی و همکاران، 1387 )

در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران قرض الحسنه به عنوان یکی از منابع اصلی تأمین سرمایه کار مورد توجه ویژه قرار گرفته است چنانکه در بند 2 اصل 43 قانون اساسی آمده است:

«شرایطوامکانات کاربرای همه‌به‌منظوررسیدن‌به‌اشتغال کامل‌وقراردادن‌وسایل کاردراختیارهمهٔ کسانی که‌قادربه کارندولی‌وسایل کارندارند،درشکل‌تعاونی،ازراه‌وام‌بدون‌بهره‌یاهرراه‌مشروع‌دیگر که‌نه‌به‌تمرکز وتداول‌ثروت‌دردست‌افرادوگروه‌های‌خاص‌منتهی‌شودونه‌دولت‌رابه‌صورت‌یک کارفرمای‌بزرگ‌مطلق‌درآورد، باید تأمین شود.» ، همچنین در مادهٔ 2 دستورالعمل اجرایی قرض‌الحسنهٔ اعطایی قانون بانک‌داری بدون ربا ، اشخاص مجاز به دریافت قرض‌الحسنه تصریح شده‌اند که بندهای «الف» و «ب» با هدف کمک به تولید و اشتغال و بند «ج» با هدف رفع احتیاجات ضروری اشخاص حقیقی مانند ازدواج، بیماری، تعمیر مسکن و تحصیلات، این اجازه را به بانک‌ها می‌دهد. در تبصرهٔ 2 مادهٔ 5 همین دستورالعمل، تصریح شده است «قرض‌الحسنهٔ اعطایی بانک‌ها در مورد موضوع بند «ج» مادهٔ 2 نباید از 25% کل تسهیلات قرض‌الحسنه تجاوز کند» این بدان معناست که باید بیش از 75% از کل تسهیلات قرض‌الحسنه برای امور اشتغال و تولید اعطا شود.(خطیب و خانجمالی 1390،

---

[10] مَنْذَاَلَّذییُقرِضُاللهقَرْضاًحَسَناًفَیُضاعِفَهُلَهُاَضْعافاً کَثیرَةً

[11] -Arthur Cecil Pigou

از دیدگاه اقتصاد خرد تولیدکننده همیشه در پی حداکثر کردن سود اقتصادی است. سود مابه التفاوت درآمد کل و هزینه کل به شمار می رود. حال اگر پروسه تولید را بلند مدت فرض کنیم، یکی از اقلام تشکیل دهنده هزینه نهایی، نرخ بهره است که تولیدکننده به ازای هر واحد اضافی می پردازد.حال اگر تولیدکننده بر اساس وام دریافتی که به ازای آن، نرخ ثابت و معینی را می پردازد، وارد تولید کالا شود، هزینه های تولیدی او به میزانی که نرخ بهره می پردازد، بالا خواهد رفت؛ در صورتی که اگر به جای نرخ بهره از«قرض الحسنه» به عنوان جایگزین استفاده کند، این بخش از هزینه ها حذف شده؛ در نتیجه توابع هزینه به همان اندازه کاهش می یابد. (علی ماجدی و حسن گلریز). استفاده از قرض الحسنه برای تأمین مالی، زمانی صورت می گیرد که فرد وام گیرنده توانایی بازپرداخت سود را ندارد؛ بنابراین آنچه در مورد کاهش هزینه های تولید گفته شد تنها به واحدهای کوچک تولیدی که امکان بازپرداخت سود را ندارند و یا افرادی از گروه های پایین درآمدی که قصد احداث واحدهای تولیدی کوچک و یا متوسط را دارند تعلق می گیرد. پس استفاده از وام های قرض الحسنه برای این دسته از تولیدکنندگان به دو صورت بر توزیع درآمد مؤثر است: اولاً: با توجه به افزایش قدرت رقابت از جهت مقدار تولید و قیمت فروش و افزایش انعطاف پذیری واحدهای تولیدی مذکور، امکان حضور، بقا و تداوم این تولیدکنندگان در عرصه اقتصاد واقعی افزایش می یابد. بنابراین با تداوم جریان درآمدی این بنگاه ها و کسب سود توسط آن ها با توجه به این که تولیدکنندگان مذکور را عموماً گروه های پایین درآمدی تشکیل می دهند، توزیع درآمد تدریجا بهبود می یابد. ثانیاً: با تثبیت سود حاصل از فعالیت های اقتصادی در بین گروه های پایین درآمدی که قبلاً به صورت نرخ بهره به صاحبان سرمایه ها و پس اندازها تعلق می گرفت، توزیع درآمد در میان این افراد بهبود می یابد.( احمدی و همکاران ، 1389 ) .

در مجموع برخی از ویژگی های این منابع را می توان به شرح زیر برشمرد :

- جایگزینی سیستم تأمین مالی قرض الحسنه در برخی موارد به جای سیستم تأمین مالی نظام بهره که با بالا بردن اشتغال و تولید کل، عرضه کل را نیز افزایش داده و منحنی عرضه و تقاضا را به سمت راست منتقل می نماید.
- برقراری جریان پول از طبقات ثروتمند و تجمیع پس اندازهای کوچک به سمت طبقات کم درآمد و افزایش اشتغال و تأمین نیازهای ضروری طبقات مزبور که می تواند در جهت بهبود درآمد نیازمندان و عدم تمرکز ثروت نقش فعالی داشته باشد.
- آنچه که در قرض‌الحسنه اهمیت پیدا می‌کند نقش بیش‌تر بخش خصوصی و اتکای کم‌تر به دولت در تأمین نیازمندان و ایجاد توازن اقتصادی است.
- باتثبیتسودحاصلازفعالیتهایاقتصادیدربینگروههایپایینترآمدیکهقبلاًبهصورتنرخبهرهبهصاحبانسرمایهوپسانداز‌هاتعلقمیگرفت،توزیعدرآمددرمیاناینافرادبهبودمییابد.

## 6- معرفی مدل توانمندسازی مددجویان کمیته امداد از طریق ایجاد کسب و کارهای کوچک و خرد

توانمندسازی با محوریت اشتغال بعنوان اصلی ترین راهبرد کمیته امداد در مبارزه با فقر ، مبتنی بر فرایندی گام به گام شامل ؛ ارزیابی محیط کسب و کار منطقه ، استعدادسنجی و مشاوره شغلی ، آموزش فنی و حرفه ای ، تدوین و اجرای طرح کسب و کار ، نظارت و مشاوره های قبل، حین و پس از اجرای طرح ، کمک به بازار یابی و فروش محصولات و... می باشد که حاصل قریب به 30 سال تجربه این نهاد و بر اساس مطالعات تطبیقی صورت گرفته درخصوص مدلهای رایج در سایر کشورها می باشد .

روشها و فرایندهای این مدل در قالب ساختار سازمانی، فرایندهای کاری ، فرهنگ سازمانی و دانش غیر مکتوب نیروی انسانی موجود در این نهاد قابل مطالعه و مشاهده می باشد .

### 6-1- ساختار سازمانی

ساختار سازمانی کمیته امداد به عنوان ابزار اجرای مدل توانمندسازی اقتصادی مددجویان به شرح نمودار ذیل بوده و مشتمل بـر نیروهـای تمام وقت ، پاره وقت و افتخاری می باشد که فعالیتهای مختلف نظارتی ، آموزشی ، مشاوره ای و ... را در سطوح مختلف ستادی و اجرایی انجام می دهند .

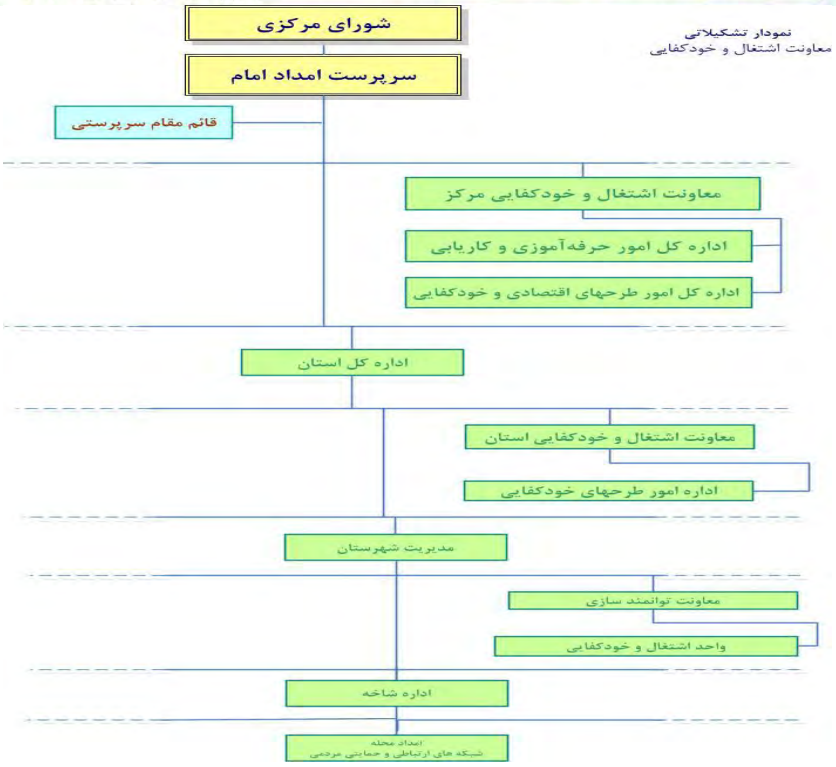


## 2-6- مدل توانمندسازی اقتصادی مددجویان

مدل توانمندسازی مددجویان کمیته امداد از طریق اشتغال مطابق با مدل فرایندی زیر شکل گرفته است که هر یک از مراحل آن به اجمال بیان می گردد ( مجموعه دستورالعملهای معاونت اشتغال و خودکفایی ، 1390 ).

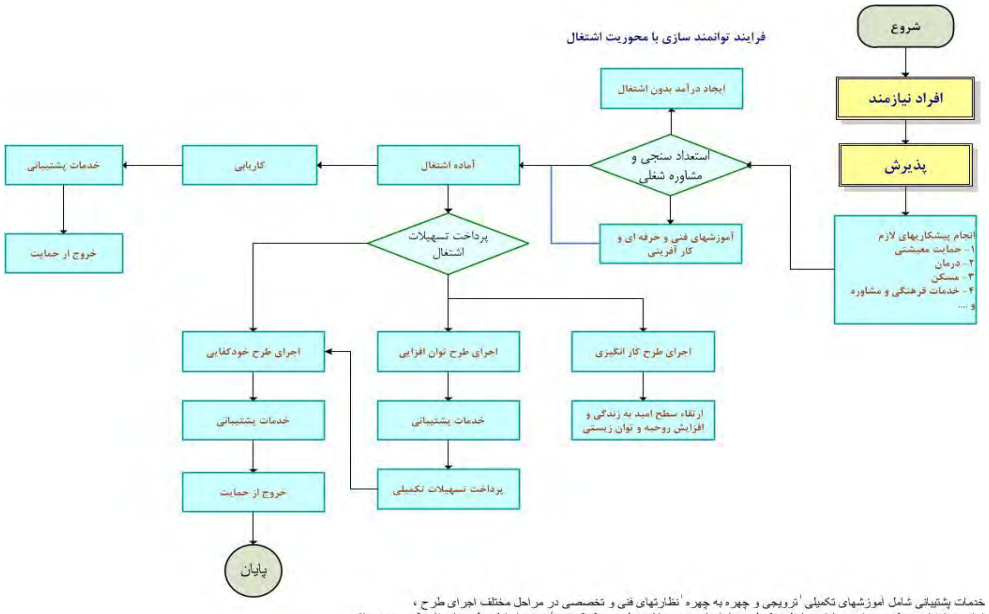

6-2-1- انجام پیشکاریهای لازم ( کمک به رفع اضطرارهای خانواده )

ارائه خدمات حمایتی و توانمندسازی کمیته امداد به مددجویان به نحوی است که در ابتدای امر در جهت رفع نیازهای اضطراری و مشکلات حاد ایشان اقدام گردیده و زمینه برای اجرای برنامه های توانمندسازی خانواده فراهم می گردد . اقداماتی از قبیل خدمات مددکاری و مشاوره خانواده ، کمکهای معیشتی و مستمری ، کمک به تأمین مسکن ، اقدامات درمانی ، خدمات فرهنگی و حمایتهای تحصیلی ، معاضدتهای حقوقی ، کمک به تأمین هزینه ازدواج و. . . که در واقع پیش نیاز و مقدمه ی اجرای مدل توانمندسازی از طریق اشتغال می باشند . در صورت عدم ارائه این پیشکاریها ، اجرای استراتژی توانمندسازی حوزه اشتغال و خودکفایی از اثربخشی لازم برخوردار نبوده و نهایتا مددجو به دلیل مواجهه با مشکلات مختلف قادر به بازیابی و احیای خود و خانواده اش نبوده و مجدداً به چرخه فقر باز خواهد گشت .

6-2-2- ارزیابی محیط کسب و کار مناطق

فرآیندی است شامل جمع آوری و تحلیل اطلاعات مختلف از محیط کسب و کار منطقه که منجر به شناسایی ظرفیتهای شغلی و اقتصادی منطقه، اولویتهای سرمایه گذاری ، خوشه های کسب و کار، نیازهای مهم جامعه و همچنین منابع و امکانات بالفعل و بالقوه و سایر موارد به منظور بهره گیری در امر مشاوره شغلی متقاضیان می گردد.

6-2-3- استعداد سنجی و مشاوره شغلی

مشاور شغلی با انجام مصاحبه و اجرای تستهای مختلف ، وضعیت متقاضی را از جهت استعدادها ، علایق ، مهارتها ، تجارب ، تحصیلات ، امکانات و فرصتهای محیطی و خانوادگی و ویژگیهای شخصیتی وی تعیین می نماید . در این مرحله مشاور شغلی نسبت به ارائه راهنماییهای لازم در جهت اجرای بهینه فرایند توانمندسازی متقاضی اقدام می نماید .

6-2-4- ارائه آموزشهای فنی و حرفه ای

به منظور آماده سازی مددجویان دارای توان کار برای اجرای طرح اشتغال و خودکفایی و یا انجام کاریابی ، کمیته امداد اقدام به ارائه آموزشهای فنی و حرفه ای و کارآفرینیدر قالب دوره های ؛ بلند مدت ( مقدماتی و تکمیلی )، آموزشهای کارآفرینی ، آموزشهای کوتاه مدت و ترویجی ، آموزشهای از راه دور و ... می نماید .

6-2-5- اجرای طرحهای اشتغال و خودکفایی

طرحهای اشتغال و خودکفایی مجموعه کسب و کارهاییهستند که با شرایط و ضوابط مشخص به صورت انفرادی، خانوادگی و تجمعی برای ایجاد یا توسعه اشتغال و خودکفایی مددجویان از طریق پرداخت تسهیلات مالی (وام ) اجرا می‌گردد .

طرح های اشتغال و خودکفایی از لحاظ تعریف، فرآیند اجراء، مدلهای قابل اجراء، سقف مبلغ تسهیلات قابل پرداخت و .... متناسب با توانایی گروههای هدف به سه دسته شامل ؛ 1- طرح های کار انگیزی 2- طرحهای توان افزایی و 3- طرحهای خودکفایی به شرح ذیل تقسیم می شوند.

- طرحهای کار انگیزی ؛ طرح های کارانگیزی طرح هایی هستند که به منظور افزایش روحیه و شاخص امید به زندگی مددجویانی که با مشکلات روحی – جسمی و کهولت سن مواجه می باشند اجرا می شود. کسب در آمد اقتصادی در این گونه طرحها چندان مد نظر نبوده و سقف مبلغ تسهیلات قابل پرداخت به این مددجویان حداکثر 30 میلیون ریال می باشد .

- طرحهای توان افزایی ؛ این گروه از مددجویان دارای توان کار بوده ولی به دلیل نداشتن تجربه ، اعتماد به نفس کافی و عدم تسلط بر شرایط بازار ، لازم است در ابتدا برای ایجاد آمادگی در ایشان نسبت به اجرای طرحهای شغلی کوچکتر اقدام شود که اینگونه مشاغل تحت عنوان طرح توان افزایی مطرح می باشند .

قابل ذکر است این مددجویان پس از طی یک دوره آماده سازی ، شرایط لازم برای اجرای طرحهای خودکفایی را به دست می آورند . سقف مبلغ تسهیلات قابل پرداخت به مددجویان در این دسته از طرحها 70 میلیون ریال می باشد . در واقع اینگونه طرحها نقش انکوباتور را ایفا می نمایند.

- طرحهای خودکفایی؛ طرح های که طی یک دوره زمانی معین امکان درآمدزایی و خود اتکایی خانواده را فراهم آورده و موجب خروج خانواده از تحت پوشش و به عبارتی خودکفایی خانواده می گردد .

## 6-3- پایدارسازی کسب و کارهای ایجاد شده

بر اساس برخی از نقطه نظرات ارائه شده توسط مقامات ذیربط ، حدود 84% از بنگاههای کوچک و متوسط ( قابل تعمیم به مشاغل خرد و خوداشتغالی ) در پنج سال اول فعالیت خود به دلایل : الف) عدم شناخت از بازار ب) نداشتن اعتبار کافی ج) پائین بودن میزان فروش و بالاخره د) مشکل رقابت ، محکوم به ورشکستگی و تعطیلی هستند بنابر این حمایت از این مشاغل به ویژه در نخستین سالهای فعالیت ، از اهمیت زیادی برخوردار است. قابل ذکر است در سال 1387 شاخص کارآفرینی تثبیت شده در ایران ( درصد کارآفرینان با بیش از 42 ماه سابقه فعالیت ) برابر با 6.77% بوده است ( با رتبه 25 در بین 41 کشور )این شاخص که مبین پایداری کسب و کار است در ایران پایین می باشد( یدالهی فارسی و همکاران ، 1389 ) ، لذا به منظور پایدار سازی مشاغل ایجاد شده و تسریع در امر خودکفایی خانواده ها اقدامات ذیل توسط کمیته امداد بعمل می آید:

- اجرای طرح کسب و کار در قالب خوشه ها و شبکه های کسب و کار مناطق .
- ایجاد پیوند بین طرحهای اجرا شده با صنایع بالادستی.
- کمک به تأمین پشتیبان برای مشاغل خانگی .
- برگزاری دوره های آموزشی تکمیلی .
- کمک به عضویت مجریان طرحها در تشکلهای صنفی و شغلی .
- کمک در تأمین مواد اولیه و ابزار کار .
- کمک در بازاریابی و فروش محصولات تولیدی طرحها .
- کمک به انجام بیمه تأمین اجتماعی مجریان طرحها .
- کمک به انجام بیمه های وسایل و ابزار کار .
- تخصیص یارانه سود و کارمزد تسهیلات بانکی به طرحهای اجرا شده( درصورت استفاده از منابع بانکی دارای سود ).

## 4-6-نظارت بر طرحهای اشتغال و خودکفایی

نظارت و ارزیابیطرحهای اشتغال و خودکفایی به عنوان یکی از کلیدیترین اقدامات کمیته امداد و وجه تمایز فعالیتهایاشتغالزاییکمیته امداد می باشد که کارکردهایی به شرح ذیل را دارا می باشد؛

- هدایت و راهبری مددجویان در جهت اجرای بهینه طرح (نظارتهای قبل و حین اجرا ) .
- ارائه ی مشاوره های فنی و اقتصادی به مجریان طرحها به منظور افزایش درآمد .
- دریافت بازخورد از مجریان طرحهای اشتغال ( مددجویان ) در راستای اصلاح و بهبود سیاستها و برنامه ها و مدلتوانمندسازی.
- ارزیابی مستمر طرحهای اجرا شده و شناسایی مددجویان خودکفا .
- معطوف سازی نظام پایش و نظارت در راستای کیفی سازی ، تنوع فرصتهای شغلی و اقدامات پیشگیرانه.

## 5-6- ویژگیهای خاص مدل توانمندسازی از طریق اشتغال در امداد

- نگاه فرایندی به برنامه توانمندسازی.
- کمک به رفع اضطرارهای خانواده قبل از اجرای برنامه توانمندسازی به منظور فراهم شدن زمینه شکوفایی استعدادها و تواناییهای افراد .
- ارائه مشاوره شغلی مبتنی بر ارزیابیهای فردی و امکانات منطقه ای .
- نگاه انسانی به مددجو به عنوان یک انسان دارای زمینه های رشد و تعالی.
- بهره گیری از تمامی ظرفیتهای خانواده در امر توانمندسازی ایشان .
- اجرای مرحله ای و قدم به قدم طرحهای اشتغالاز طرحهای کوچکتر ( کار انگیزی ) به سمت طرحهای بزرگتر ( توان افزایی و خودکفایی ).
- توجه ویژه به آموزشهای فنی و حرفه ای و کار آفرینی.
- نظارت مستمر بر مراحل اجرای طرح اشتغال.

- برنامه ریزی جهت توسعه طرحهای اشتغال در قالب انواع مختلف خوشه ها و شبکه‌های شغلی
- بهره گیری از حس نوع دوستی و خیر خواهی مردم و مسئولین در جهت پیشبرد برنامه ها .

## 6-6- آثار و نتایج اجرای طرحهای اشتغال و خودکفایی

- کمک به افزایش توان مالی مددجویان.
- ارتقای فرهنگ کار و تلاش در اعضای خانواده.
- ایجاد روحیه خودباوری و کرامت نفس در سرپرست و اعضای خانواده.
- تقویت شادابی و امید به آینده در مددجویان .
- ایجاد اعتبار و فرصتی برابر در صحنه های اجتماعی .
- کمک به تحول و توسعه اقتصادی کشور.
- کمک به افزایش تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه.
- کاهش بار مالی خدمات حمایتیارایه شده از سوی نهاد.
- کمک به پیشگیری از بروز ناهنجاری‌هایاجتماعی.

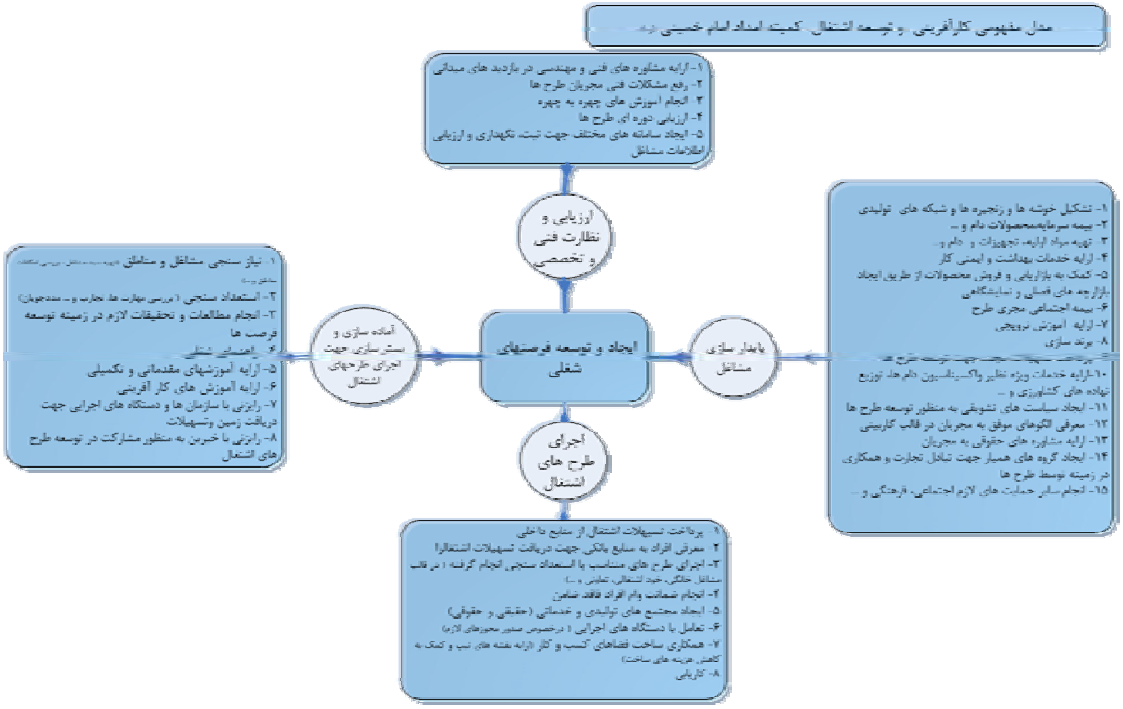


## 7- نقش منابع قرض الحسنه بانکی در اجرای برنامه توانمندسازی اقتصادی مددجویان کمیته امداد و معرفی مدل همکاری با سیستم بانکی کشور

از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی به تدریجاعطای تسهیلات قرض الحسنه در شکل وامهای قرض‌الحسنه ی خوداشتغالی روند روبه رشدی را داشته است؛ اما آنچه در چارچوب توسعه این اعتبارات مهم جلوه می‌کند، این است که اهداف این نوع اعتبارات با دیگر وامها و تسهیلات تا حدودی متفاوت بوده و جنبه‌های عدالت اجتماعی و اقتصادی در آن بیشتر قابل مشاهده است.

گرچه استفاده از منابع قرض الحسنه بانکی برای اجرای طرحهای اشتغال و خودکفایی در کمیته امداد همواره مورد توجه بوده است ولی با توجه به سیاستهای کلان کشور طی 3 سال اخیر ( از اواخر سال 1389 به بعد ) در تخصیص بخشی از این منابع به توسعه مشاغل خانگی و

خوداشتغالی و نهایتاً تصویب ماده 76 در قانون بودجه سال 1391 کشور «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است بیست‌درصد (20%) مانده تسهیلات قرض‌الحسنه بانکی و رشد منابع مزبور را با معرفی کمیته امداد امام خمینی (ره) به مددجویان تحت پوشش این نهاد پرداخت نماید »،و ماده 104 در قانون بودجه سال 1392کشور « بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است سی‌درصد(30%) مانده تسهیلات قرض‌الحسنه بانکی و رشد منابع مزبور را به تفکیک بیست درصد (20%) کمیته امداد امام خمینی(ره) و ده‌درصد(10%) سازمان بهزیستی کل کشور با معرفی این دستگاهها به مددجویان تحت پوشش این نهادها پرداخت نماید» ، لذا این امر به نحو چشمگیری بر آمار و عملکرد اجرای طرح های اشتغال و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) طی سال های 1390 لغایت مهر ماه سال 1392 به شرح جدول ذیل تأثیر گذارده است که حاصل آن توانمندی اقتصادی و خودکفایی بیش از 300 هزار خانواده در 3 سال اخیر می باشد .

| محدوده زمانی | تعداد طرح اجرا شده | مبلغ به میلیون ریال |
|---|---|---|
| از بدو فعالیت (1364) لغایت سال 1389 | 707794 | 21105420 |
| از ابتدای سال 1390 لغایت مهر 1392( با تخصیص منابع قرض الحسنه بانکی) | 579289 | 30235861 |
| مجموع | 1287083 | 51341281 |

ماخذ: معاونت اشتغال و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره)

تحقیقاتانجامشدهپیرامونفعالیتهایتوانمندسازیامدادحاکیازآناستکهاجرای طرحهایاشتغالوخودکفاییعلاوهبرافزایشتوانمالیمددجویانبرعواملبسیاری تأثیرگذاربودهکهآثارونتایجمختلفآنکاملاًملموساست .ازجملهآثارمثبتاینااقدامات ،ایجادفرهنگکاروتلاش،خودباوریوخوداتکائیدربینافرادوخانواده هایتحتپوششامدادبودهکهشادابیوامیدبهآیندهبهتررادرمجریانوخانوادههای آنهابوجودآوردهاست،البتهآثاراجتماعیاینبرنامه،اعتبارواعتمادبیشتربرای مددجویانبههمراهداشتهوموجبگردیدهفرصتیبرابردرصحنههایاجتماعیواقتصادی برایآنهابوجودآیدکهدررشدوخودکفائیایشانتقشبسیارمؤثرداشتهاست( پیش نویس برنامه پنجم ، معاونت اشتغال و خودکفایی ، بهمن ماه 1388 ) .

با توجه به تجربه موفق همکاری کمیته امداد و بانکهای عامل در توسعه برنامه های فقر زدایی ،الگوی ذیل به عنوان یک مدل برای همکاری سازمانهای حمایتی با سیستم بانکی پیشنهاد می گردد:

**چارچوب برنامه توسعه کسب و کارهای خرد و کوچک با بهره گیری از تسهیلات قرض الحسنه با هدف کاهش فقر و توانمندسازی مددجویان تحت حمایت کمیته امداد اما م خمینی (ره)**

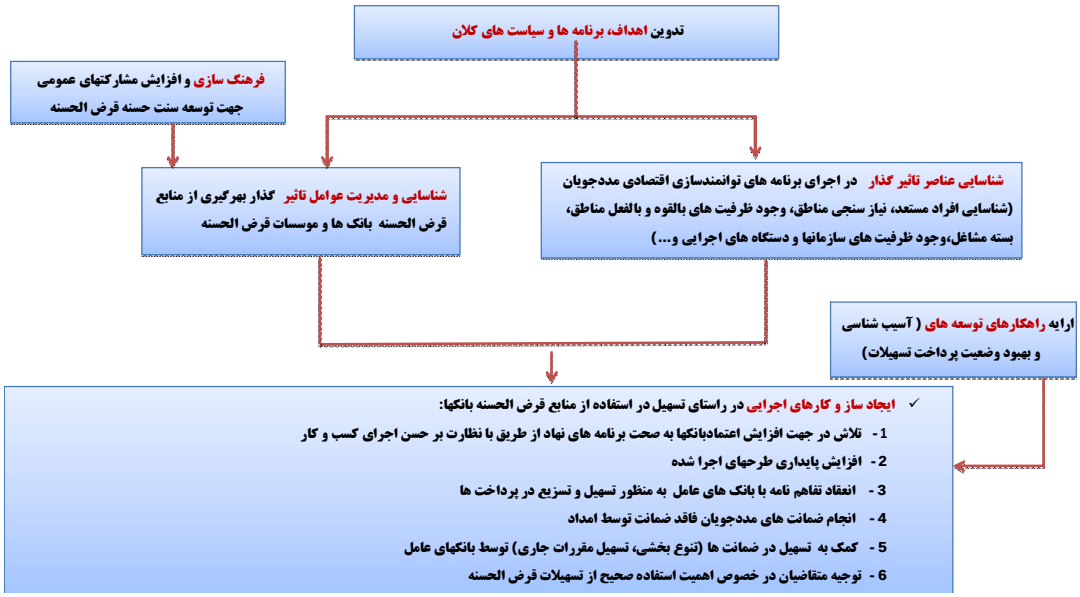

چنانکه مشاهده می گردد ، پایه و اساس این تعاملات مبتنی بر جلب اعتماد سیستم بانکی در ایجاد مشاغل پایدار و توجه به اصل برگشت سرمایه (بازپرداخت اقساط) از محل کسب درآمد حاصله از شغل ایجاد شده می باشد که نتیجه اجرای فرایند اشاره شده در بند 6 این مقاله است که حاصل آن، متقاعد شدن سیستم بانکی به اخذ تضامین آسانتر و تسهیل در پرداخت وام به مددجویان کمیته امداد بوده است .

## بحث و نتیجه گیری

قرض الحسنه به عنوان یکی از سنتهای حسنه اسلامی نقش به سزایی در ایجاد گردش پولی سالم و توسعه عدالت اقتصادی در کشور های اسلامی دارد ، چنانکه بخش قابل توجهی از منابع مالی بانکهای کشور را به خود اختصاص داده است . استفاده صحیح و مطابق شرع و قوانین از این منابع خصوصاً در بخش تأمین سرمایه کار افراد نیازمند ، می تواند سبب افزایش اعتماد عمومی به سیستم بانکی و در نتیجه افزایش سپرده گذاری در بانکها گشته وهمچنین باافزایشنسبتافرادفعالبهغیرفعالموجب کاهش فقر و افزایش تولید ناخالص داخلی شود . با این وجود نباید از نگرانی ناشی از انحراف در نحوه مصرف این منابع و ایجاد تورم نیز غافل بود که با اجرای صحیح فرایند توانمندسازی ( مطابق با بند 6 این مقاله ) قابل کنترل می باشد ، لذا توسعه این دیدگاه مستلزم توجه جدی به نحوه استفاده از منابع قرض الحسنه بوده و لازم است در زمینه ایجاد کسب و کارهای پایدار و درآمدزا و متناسب با نیازهای شغلی منطقه با نظارت بر مراحل اجرای شغل اقدام شود .

با توجه به انجام اقدامات موثر در سیستم بانکداری اسلامی، هدایت منابع قرض الحسنه به سمت توسعه اقتصادی کشور و به تبع آن توسعه فرهنگی و اجتماعی و فقر زدایی، نیازمند توجه بیشتر در زمینه اعتمادسازی و ترویج این سنت حسنه و ارایه الگوهای متناسب با جامعه می باشد، لذا الگوی سازمان یافته کمیته امدادامام خمینی (ره) به عنوان یکی از مدل های موجود ، ضمن حفظ صبغه خصوصی و مردمی بودن و حاکمیت روحیات معنوی اعطا کننده و نیز مصرف کننده قرض الحسنه، از حمایت ، نظارت و هدایت کافی نیز برخوردار می باشد.

## منابع و مآخذ


1- احمدی ع و همکاران ، بررسی تأثیر قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد مقاله الکترونیک به آدرس : http://www.civilica.com/Paper-IEDC01D
2- آرشیو سوابق همکاریها و تفاهم نامه های کمیته امداد ، اردیبهشت 1391.
3- آقا بابایی، رضا ، جاناتن مرداچ و نوید مالیه خرد، فصلنامه علمی تخصصی تکاپو، شماره 13 و 14، بهار و تابستان 1385.
4- بهزادنسب، ج. (1382). گفتگو: توسعه روستاییونیازمند عزم جدی و گسترده مدیریتی است. روزنامهابرار اقتصادی 1382/4/31. ص 22.
5- توماس اندرسون و همکاران ، ترجمه قاسمی و همکاران ، سیاستهای توسعه خوشه های کسب و کار ، موسسه کار و تأمین اجتماعی ، 1388 .
6- پاپلی یزدی، م. و محمد ا.(1385)، نظریه‌های توسعه روستایی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) چاپ دوم.
7- خود اشتغالی، مفاهیم وسیاست ها، صندوق حمایت از فرصت های شغلی، 1382.
8- خوداشتغالی،تجارب سایر کشورها، صندوق حمایت از فرصت های شغلی 1382.
9- خطیب ع ، خانجمالی ح، پیامدهای اقتصادی بانک‌داری قرض‌الحسنه، مقاله الکترونیک به آدرس http://rqbank.ir/Upload/Modules/Contents/asset۰/khanjamali٤.docx .a
10- جهانگیری، ع.(1381). توسعه پایدار و کارآفرینی در دولت. مدیریت و توسعه، شماره 58، صص53-45.
11- اسماعیل چراغی فروردین و اردیبهشت 1384، شماره 22 مجموعه مقالات گردهم آیی بررسی فقر و فقرزدایی، ج1، تهران: سازمان برنامه و بودجه، 1375 ، ص275قابل مشاهده از طریق سایت اینترنتی به آدرس :
۱۲- http://www.hawzah.net/hawzah/magazines/MagArt.aspx?MagazineNumberID=۳۹۵۹&id=۲۲۰۹۵
13- دانش جعفری در سمینار اعتبارات خرد منبع : ماهنامه سرزمین سبزhttp://vista.ir/article/1392
14- دادگر،یدا... ، اقتصاد بخش عمومی، چاپ اول: دانشگاه مفید، قم1380،ص33
15- دستورالعملهای حوزه اشتغال و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، اردیبهشت 1391
16- رهنورد، فرج اله و حسینی، نسرین(1387). عوامل موثر بر توانمندسازی زنان، نشریه پژوهش زنان، دوره 6، شماره 1.

17- زنگویی نژاد، ابوذر (1382)، بررسی علل توسعه نیافتگی استان بوشهر از دید کارشناسان، طرح پژوهشی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان بوشهر)
18- سازمان صنایع کوچک و شهرکهای صنعتی ایران ، سیاستهای موفق صنایع صنایع کوچک در 20 کشور صنعتی و در حال توسعه ،کارآفرینان بصیر، 1383 .
19- سالنامه آماری سال 1390 کمیته امداد امام خمینی (ره) ، بهمن ماه 1391
20- سایت رسمی نهاد، قابل مشاهده از طریق آدرس :http://www.emdad.ir/moarefi/index.asp
21- شهرام وصفی اسفستانی ، یکشنبه 12 اسفند 1386،به آدرس اینترنتی :
http://www.aftabir.com/articles/user_articles.php?u=vasfi59 -22
23- شیداییآشتیانی،کاظم (1388)مقالهبررسی نقش کمیته امداد در کاهش آسیبهای اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی مقاله اینترنتی قابل مشاهده از طریق آدرس :http://www.emdad.iramoozeshfilesmAsibhayeejtemayee.pdf
24- صمدآقایی، جلیل ، کارآفرینی پیشرفته (کارآفرینی در کارآفرینی) ، موسسه کار و تأمین اجتماعی ، 1387 .
25- قانون بانکداری بدون ربا مصوب 1362/6/8 مجلس شورای اسلامی.
26- قانونبودجهسال 1391 و 1392 کلکشور
27- گالبرایت، جان کنت (1371)، ماهیت فقر عمومی، ترجمه دکتر سید محمد حسین عادلی، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم
28- گروه کاهش فقر و توسعه اقتصادی سازمان ملل ، روزنامه ایران 1386/7/26 مقاله اینترنتی قابل مشاهده از طریق آدرس :
http://www.emdad.iramoozeshfilesfaghr.pdf .1
29- گزارش بانک جهانی ،2012 ، به آدرس اینترنتی :
httpdata.worldbank.orgindicatorSL.EMP.SELF.ZScountries1W-IR-USdisplay=default_EXCEL -30
31- گزارشات آماری معاونت اشتغال و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، 1390.
32- معاونت اشتغال و خودکفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) ، پیش نویس برنامه پنجم کارآفرینی و توسعه اشتغال ( ویرایش دوم ) ، بهمن ماه 1388
33- علی ماجدی و حسن گلریز، پول و بانکداری از نظریه تا سیاستگذاری، ص218.
34- سید عباس موسویان، آثار اقتصادی جایگزینی نظام مشارکت بع جای نظام بهره، فصلنانه تخصصی اقتصاد اسلامی، سال دوم، شماره 5.
35- مهاجرانی ، مصطفی،1382،بررسیوضعاعتباراتخرددرایرانو برخیازکشورهایموفقدراین زمینه
36- هفده تن ، سیدحسن و همکاران ، ضرورت پایدارسازی بنگاههای کوچک و متوسط ، نشر بصیر ، 1389 .
37- یدالهی فارسی ، جهانگیر و همکاران ، خلاصه مدیریتی : ارزیابی فعالیتهای کارآفرینانه در ایران بر اساس مدل GEM ، دفتر دیده بان جهانی کارآفرینی ، 1389 .
٣٨- Himes, Cristina & Lisa Servon. (١٩٩٨) *Measuring Client Success*: An Evaluation of Action's Impact on Micro enterprises in the United States. Action International, Washington, D.C. (١١١ pages).
٣٩- http://fa.wikipedia.org/
٤٠- .(Vanroose, A (٢٠٠٨), "*The development of the microfinance sector*: Which macro factors play a role?" Solvay Business School, UniversitéLibre de Bruxelles (ULB). Various Reports of NABARD and RBI.

## سپاس و قدر دانی

در پایان لازم میدانیم از کلیه همکاران و عزیزانی که در تهیه و تدوین این مقاله ما را یاری نمودند کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم .

# The role of free resources of banking for development of small businessesin order to empowerment of Imam Khomeini Relief FoundationPatients

**ManochehrRazmjoo[1*], AlirezaRamezani[2], Abbas Laki [3]**

[1]General Director ofEconomic and Self-Sufficiency projects in Imam Khomeini Relief Foundation ,MA, Industerial Management, Tehran , Iran

[2]Deputy for Economic and Self-Sufficiency projects General office , Doctor of Veterinary Medicine & MA. Executive Management –Strategic, Tehran , Iran

[3]Deputy for Economic and Self-Sufficiency projects General office , MA,Agriculture Management , Tehran , Iran

**ABSTRACT**

Tackle poverty and support the needy in the modern world is a social and economic necessity. Even, in the systems in which competition for wealth creation is an original, tackling absolute poverty, at least in order to prevent the spread of social abnormalities and problems, is considered necessary.

For this purpose, different countries have used different ways in terms of anti-poverty strategies, some proved to be effective and are applicable in Iran, examples of which can be empowerment through entrepreneurship and micro business development.

Since most of micro business projects and self-sufficiencyin Imam Khomeini Relief Foundation has been created throughinterest free resources of banking, So this program had obvious and prominent role in the efficient and equitable distribution of banking resources between the poor and clients.

In the present study, it is attempted to explain the role of free resources of banking for development small businessesand efficient and equitable distribution of banking resources in order to empowerment of Imam Khomeini Relief Foundation Patients as well as to describe its characteristics, while referring to some viewpoints and opinions concerning poverty, empowering model in Imam Khomeini Relief Foundation, anti-poverty strategies, development of micro businesses and self-employment.

**KEYWORDS**

Poverty, Empowerment, free resources of banking, Patient, Projects of micro businesses and Self-Sufficiency, Being Self-Sufficient.